

“HAZRATI ISHQ” - HAYRATI ISHQ

Sitorabonu Hoshim qizi,

Xalqaro Nordik universiteti dotsenti,

O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi a‘zosi

“Usmon she‘riyatimizga shamolday kirib keldi. Balki bo‘runday! U shunday to‘polon va to‘lqin bilan keldiki, uncha-muncha she‘riy uslub va ijodni to‘s-to‘s qilib yubordi”... Turob To‘laning ushbu ta‘rifi Usmon Nosir ijodiga berilgan munosib baho edi. Hech ikkilanmasdan mazkur ta‘rifni marhum shoir Mansur Jumayevga nisbatan ham ishlatish mumkin.

U qisqa umri davomida o‘zidan katta lirik meros qoldira oldi. Shoir juda ham shoshilib yashaganini, judayam shoshqinlik bilan ijod qilganini uning she‘rlarini mutolaa qilish davomida yanada teran anglash mumkin.

Shoirlar yarim avliyodirlar, degan bir hikmatni o‘qigandim bir mahallar. Ularga oddiy odamlarga ma‘lum bo‘lmagan narsalar ma‘lumdir. Mansur Jumayevning “Hazrati ishq” kitobini o‘qish jarayonida shoirning har bir she‘ri, har bir satri bilan Oliy Jamolga bir qadam yaqinlashib borganini his qilish mumkin.

Shoir she‘rlarini shartli ravishda 3 guruhga bo‘lib o‘rganish o‘rinlidir:

1. Ilohiy ishq (hazrati Ishaq) navolari.
2. Insoniy muhabbat kuylangan ijod namunalari.
3. Ijtimoiy motivlar asosidagi she‘rlari.

Ilohiy ishq yo‘lida yozilgan ash‘orlar bizni olis tarix tomon yetaklaydi. Tasavvufning sirli ohanglarini, Ishaq haiqiqiyning nozik asrorlarini ongimizda jonlantiradi.

Popuklari kuloh darvesh bo‘lganman,

Ozod shamollarga tanish bo‘lganman,

Qanday unutayin, eh ona daryo,

Nay bo‘lishdan oldin qamish bo‘lganman.

Ushbu to‘rtlikda shoirona iqrortar o‘qirmanni olis moziyga olib boradi. Mavloni Rumiyni “Bishnav az nay, chun hikoyat mekunad, Az judoyiho shikoyat mekunad” (“Tinglagil, nay ne hikoyat aylagay, Ayriliqlardan shikoyat aylagay”) satrlari beixtiyor qulog‘imizda jaranglaydi.

Yuqoridagi to‘rtlikdayoq lirik qahramon samimiyati, rostgo‘yiligi bilan o‘quvchini o‘z ortidan ergashtiradi. She‘rxon shoirning darvesh bo‘lganiga, ozod shamollarga tanish ekaniga va nay bo‘lishdan oldin qamish bo‘lganiga ishona boshlaydi. Nay - ayriliqdagi solik timsoli bo‘lib, mumtoz adabiyotimizda ko‘p qo‘llanadigan obrazlardan biridir. Quyoshdan ayro tushgan zarra, ummondan uzilgan qatra holati ayni nayda mujassam.

Shoirning she‘rlarida insoniy muhabbat Ilohiy ishq uchun ko‘prik vazifasini bajaradi. Buni mumtoz adabiyotda mazhar ishq deb ham yuritishadi. Mazhar - Majnun uchun Layli, Farhod uchun Shirin edi. Mazhar - Yaratganning nuri tushgan yaratiq edi. Ayni shu holatlarga ishora qilib shoir yozadi:

Netong, bu yo‘l tumani
Vidoga olib borsa;
Bir gulning ishq mani
Xudoga olib borsa!

Insoniy ishq orqali poklanib, Xudoga yuzlashish haqidagi fikrlar tarannum etilgan bu satrlarda Hazrat Navoiyning “Haqiqatga badal bo‘ldi majozi” misralarini eslatuvchi ifoda mavjud.

Mansurning “Tangriga maktublar” deb nomlangan turkumi adabiyotimiz tarixidagi munajotlarni yodga soladi. To‘rtta maktubdan iborat turkumning birinchi maktubida quyidagi satrlar bor:

Ey ko‘zimni aylagan soqiy,
Ey so‘zimni sor aylagan zot.

She'rlarimni shifo qil boqiy,
She'rni menga kor aylagan Zot!

Shoir o'zining ijtimoiy pozitsiyasini eslab o'tgan ushbu to'rtlikda ijodining asosiy fenomeni bo'y ko'rsatgan. Mazkur bandda muallif o'z she'rlarini abadiyga insoniyat uchun shifo bo'lishini duo qilib so'ramoqda. Mansur Jumayev she'rlari xasta dilga shifo bo'ladigan, huzunli qalbgaga taskin bag'ishlaydigan xususiyatlarga ega durdonalar ekanini uning iltijolari, munojotlari, Tangriga to'g'ridan to'g'ri qilingan murojaat she'rlarida ko'rish mumkin.

Ikkinchi maktubda munojot isyonga aylana borganini kuzatish mumkin. Shoir ijtimoiy masalalarni nazarda tutar ekan, dunyodagi urushlar, taloto'plarni ko'rib nega jimsan, deya Yaratganga isyon qiladi.

Bir janggohga aylandi dunyo,
Bu janggohda nahot Sen yo'qsan?!

Bu oniy holat barcha ijod ahliga tanish bo'lsa kerak. So'z mulkining sultoni Alisher Navoiyda ham shunday holatlar lahzalik tarzda bo'y ko'rsatganki, Hazrat ham Taqdirga tadbir yo'qligi haqida yozarkan, "Ne dersen bas bu jam'i benavog'a,. Gunohe qilmayin qolg'on balog'a?" deya isyon qilgan o'rinlarini o'qiganimiz bor.

Maktublar so'ngida lirik qahramon yana umid va ishonch asosida iltijo qila boshlaydi:

Yoshimizni yomg'ir aylagan,
Sochimizni qor aylagan Zot.
Dardimizni yo'q qila qolgin,
Yo'qdan bizni bor aylagan Zot!

Ayni shu misralar o'qirmanning ham ko'ngliga taskin bo'lib yog'iladi. Shoirning tamsillar asosida bunyod bo'lgan yana bir she'ri "Yarashmoq uchun ham nizo tug'ilgan" misrasi bilan boshlanadi. Boshdan oxir hayotiy misollarni o'zining fikrlariga uyg'un tarzda

keltirgan mazkur she'ning so'ngida shoir Yaratganga murojaat va munojot qiladi:

Kel, vahm sherini jayron qil, Xudo,
Chavandoz nafsinni vayron qil, Xudo,
Mendek bir yomondan yaxshi og'ochlar
Undirib meni bir hayron qil, Xudo.

Mazkur to'rtlikda *vahm sheri, chavandoz nafs, yaxshi og'ochlar* kabi tamsillar keltirilishi tasodifiy emas. Shoir Yaratganning cheksiz qudrati oldida o'zini o'jiz-u notavon his qilarkan, nafsidan panohtilaydi, dunyoviy vahimalardan asrashini, yaxshi og'ochlar - farzandlar kamolini Tangridan so'raydi.

Shoirning insoniy muhabbat kuylangan she'rlari orasida ona timsoli alohida ahamiyatga ega. Shoirning ona haqidagi satrlari "Hazrati ishq" kitobining ichidan turli mavzudagi she'rlar oralab joy olgan.

Mening bir qarzim bor yorug' dunyoda,
Umrin yillariga urgay u taroq.
U men kutganimdan ancha ziyoda,
U sen o'ylagandan ancha kattaroq.

Shoirning qarzi nima bo'lishi mumkin? Umrining yillarini har yonga tarayotgan qarz nima bo'lishi mumkin? Matn osti ma'nolaridan bilish mumkinki, shoir bu o'rinda onasining oldidagi uzilmas qarzi haqida iqrorlik keltirmoqda. Shoir yana bir to'rtligida shunday xulosa beradi:

Topganimni yo'lga xarj qilaman men,
Onam diydorini vaj qilaman men.
Ka'ba tavofidir onam diydori,
Bir yilda o'n marta haj qilaman men.

Shoir onaizor oldida ham ulkan burch va mas'uliyat his qilganini yuqoridagi satrlar isbotlaydi. Shoirning dunyoviy ishq kuylangan

she'rlarida hayrat, erkalik, samimiyat, xokisorlik kabi tuyg'ular bo'rtib ko'zga tashlanadi.

Yorijon,
ay yorijon,
ketdi jon sen sori, jon:
ko'rmadim ko'rkam naqsh
ko'zlaringday,
yorijon!
Na Behzod-u na Artur,
Ro'zi,
Chingiz,
O'rol,
Nur,
na Pikasso yo Mahmud
bo'yla surat chekibdur.

Yuqoridagi she'rni to'liq holatda keltirilishining sabablari bor. Avvalo, bu she'rni har kim o'zicha his qiladi, o'zicha tahlil qiladi. Bu she'rda Naqqoshning naqshidan hayratlangan muxlisni ham, mahubasining go'zalligi oldida bosh eggan oshiqni ham, farzand ne'matining shukrini ado etayotgan bir bandani ham ko'rish mumkin. Shoirning ayoli Shohsanamxonning ta'kidariga ko'ra, bu she'rni Mansur qizi Orzuga alla sifatida ijro etib berar ekan. Shu bois ham bu she'rda har qanday sevgi mushtarak va uyg'un holda kelganini ko'rishimiz mumkin.

Boridan bezdi jonim,
borligin sezdi jonim;
jonim yo yerga kirdi,
yo ko'kda kezdi jonim.
Ko'zimdan sizdi jonim,
bir savol ezdi jonim:

jonim-ay,
jonim beray,
seni kim chizdi, jonim?!
Seni kim chizdi, jonim?!

Mazkur she'rda lirik qahramonni hayajonlantirgan, uning cheksiz hayratlariga sabab bo'lgan timsol bu Yorning go'zalligi. "Seni kim chizdi, jonim?!" ritorik so'roq gapi ayni Oliy Naqqoshga - Yaratganga ishora qilmoqda. Yaratganning yaratilganidan hayratlanish ham aslida insonlikning asosiy mezonlaridan biridir.

Ijtimoiy mavzular Mansurning she'rlarida bo'rtib ko'zga tashlanadi. Uning Muhammadali g'afforovga bag'ishlangan "Beshinchi musofir" she'ri shoirning ijtimoiy missiyasi haqidagi yirik planda yaratilgan kartinadir. She'r shimol tomonlarga ishlagani ketgan musofirlarning hayot tarzi haqidagi tasvirlar bilan boshlanadi. Tun cho'kib, hamma uxlayotganda konteyner ichidagi shoir yigit ijod dardi bilan to'lg'ona boshlaydi:

Uyg'ondi,
to'lg'ondi:
sog'inch,
ilhom,
she'r.

Bu tun butun she'rdir –

ko'ngil to'q edi.

Oltiga uch metr vagon-konteyner

ichra undan bo'lak shoir yo'q edi.

Ushbu bandedagi bu tun, butun kabi so'zlar o'yini zulmatni yoritayotgan chiroqni o'quvchi ko'z oldida namoyon qiladi. Ilhomning cho'qqisida ijod qilayotgan shoir elektr uzilishlariga guvoh bo'larkan, darhol qolgan to'rt sherigini uyg'otib, ularga she'r o'qib beradi:

Temir boshpanani daqiqa sayin
ishg'ol qilar ekan sovuq ayoq, qish,
to'rtta hamxonasin uyg'otib tayin,
she'r o'qib berguvchi shoirga olqish!

Albatta, she'r ayoqga bas kela olmasligini ta'kidlarkan, muallif shoiri bor vagondagi besh musofir kechasi bilan harakatda bo'lgani sabab ayoq zahriga bas kelishganini takidlaydi. Ammo shoiri yo'q boshqa vagondagi musofirlar esa sovuqdan muzlab vafot etishadi:

Ne chora bor, axir,
kim nima ham der,
barisi navqiron,
g'ayir yo'q edi,
lekin bu vagonda
uyg'otib,
she'r-per
o'qib beradigan shoir yo'q edi.

Ayni shu nuqtada muallifning asl maqsadi voqeani shunchaki bayon etish emas, balki ushbu voqeyiy she'r orqali shoirning insoniyat yashab qolishi uchun, o'zligidan, jonidan judo bo'lmasligi uchun naqadar zarur shaxs ekanligini ta'kidlashdir. Ushbu she'rdagi tirik qolgan besh musofir, vafot etgan musofirlar, konteyner, shoir, chiroq, ayoq - bularning bari ramz bo'lib umumiy bir g'oyani: shoirning insoniyat oldida burchi nihoyatda zalvarli ekanini isbotlaydi. Shoir chiroq kabi xalqini ayozlardan asramog'I, ularni uyquga bosh qo'yishlariga izn bermasdan, kerak bo'lsa, majbuan bedor tutib, asramog'I lozimligi "Beshinchi musofir" she'rining asosiy xulosalaridan biridir.

Hali ham sovuqdir shimol, do'stlarim,
hali ham bir g'aflat quvar erlarni...
Ayoqda chiroqsiz qoldirma, Tangrim,

shoiri yo‘q konteynerlarni!

Xulosa qiladigan bo‘lsak, Mansur Jumayevning “Hazrati ishq” to‘plami Hazrati Ishqning yuksak ohangdagi tarannumi bo‘lgan she’riy guldastadir. “Hazrati ishq” - hayrati ishq! Shoirning umri uning she’rlari, munojotlari, maktublari, kitoblari orqali davom etaveradi. Muhammad Yusuf yozganiday:

O‘lsa, o‘zi o‘lar, so‘zi o‘lmaydi,

Hamisha barhayot nasl - shoirlar.

Haqiqiy shoirning qabri bo‘lmaydi,

Yurakka ko‘milar asl shoirlar!